

ЛИТОВЕЗЬКИЙ ПРОСВІТЯНСЬКИЙ ОСЕРЕДОК У 1920-Х – НА ПОЧАТКУ 1930-Х РОКІВ

На теперішній час досить актуальним для України як держави, яка обрала свій курс на Європу, європейські цінності і її життєві стандарти, є і вивчення історичного досвіду «Просвіти» і направлення її курсу на реалізацію національної ідеї, розбудови громадянського суспільства, налагодження культурних зв'язків і порозуміння між народами.

Історія Волинської «Просвіти» сягає 1916 р., коли в с. Матієві (тепер смт. Луків Турійського району) на Ковельщині провідник УГА Д. Вітовський був направлений сюди для набору добровольців у легіон УСС. Проте, замість військової справи, молодий письменник розгорнув просвітницьку роботу. У тому ж році, завдяки студенту Київського університету Івану Федорову, відкрився осередок «Просвіти» у с. Тайкури Рівненського повіту. Одними з перших були філії у Рівному (вересень 1917 р.), Луцьку (17 вересня 1918 р.), Дубні (1918 р.), Острозі (1917 р.) і т. д.

11 січня 1921 року з ініціативи Я. Пучковського, Г. Домбровського та інших осередок «Просвіта» був заснований і у селі Литовеж, як філія повітового товариства у Володимирі. Перед просвіт'янками постало одне із головних завдань – виховання національної свідомості серед українського народу та поширення освіти, збереження рідної культури, захист інтересів корінного населення¹

Для початку підшукали приватне приміщення, за яке вносили невелику оплату, оскільки членські внески на початковому етапі становили один золотий на рік. На організаційних зборах обрали керівництво, так звану раду, яка працювала на добровільних засадах. Очолив правління голова, а допомагав йому вести ділові справи секретар. З числа членів було призначено бібліотекаря. Відтак першим головою Литовежської «Просвіти» був обраний

¹ Пучковський Леон Калинович. Нарис історії села Литовеж. Нововолинськ: Мінотавр, 2005. С. 48.

Стах Тихонович Музика, секретарем – Григорій Пучковський. Серед активних просвітян був і Леон Пучковський – майбутній краєзнавець Волині, дослідник історії села Литовеж колишнього Іваничівського району². Пізніше з теплотою Леон Каленикович пригадував просвітян-односельців того ж Стаха Тихоновича Музику, Максима Дем'яновича Грищука, Федора Петровича Хруща, Володимира Черчука, Максима Боярчука, Кирила Войтюка, Ганну Кунь, Ніну Шляпкіну³.

Одним із головних напрямків роботи просвітян було поширення української книги серед населення. Бібліотеки, як невід'ємна частина читалень «Просвіти», організовувалися не тільки у містах, а й у селах. Серед них були і такі, що нараховували більше 100 книг. Прикладом можуть бути бібліотеки читалень на 1927 р. у населених пунктах Володимирського повіту, а саме: Біличі – 250 книг, Литовеж – 200, Туропин – 135, Новосілки – 130, Мокрець – 125.

Ще до того польська влада ініціювала відкриття школи у Литовежі і на початок зими 1920 р. було розпочате навчання українською, а згодом польською, що «незабаром стала основною як у школі, так і в інших установах»⁴. Тому перед місцевими просвітянами стояло завдання ширити українське слово і серед дітей, і серед дорослого населення. Школа, організована просвітянами, відіграла не меншу роль, ніж хата-читальня, у піднесенні культурного рівня і національної свідомості українців.

«Просвіти» виступали ініціаторами відзначення народних свят, улаштовуючи концерти, святкові сходи. У т. ч. Шевченкові роковини (9 і 10 березня), 1 Травня (ще у 1919 р. цей день був проголошеним загальнонародним державним святом), роковини смерті Івана Франка (28 травня), хрещення України-Руси (14 серпня), свято книги (1 жовтня), свято

² Краєзнавці Прибужжя: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://volodymyrmuseum.com/component/content/article/29-publications/regional-studies/122-krayeznavtsi-prybuzhzhya>

³ Леон Пучковський про «Просвіту» в селі Литовеж. «Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських док. Луцьк, 1999. Т. 3. С. 546–539.

⁴ Там само.

«Просвіти» (8 грудня, у роковини заснування товариства 1868 р.) та ін. Активними діячами товариства відзначалися учителі, духовенство, молодь, серед яких на початках діяльності були представники різних національностей. Проте до середини 1920-х років членами «Просвіти» практично залишалися лише українці.

Не останньою ланкою просвітянської діяльності була народна самодіяльність, організатором і керівником якої став Федір Петрович Хрущ. До його обов'язків відносилась постановка вистав, які нерідко проводили у дерев'яних стодолах та клунях. Як і в інших осередках, активісти змушені були повідомляти повітового старосту про кожну виставу чи іншу урочистість, а той у свою чергу надсилав для дотримання порядку поліція⁵.

Однак після арештів членів та прихильників місцевого осередку КПЗУ 1 квітня 1926 р. у Литовежі, коли було заарештовано 26 осіб, засуджено 16, до тюремних камер потрапили і просвітянські активісти, серед яких О. П. Пучковський, П. К. Намичук та ін. Їх жорстоко катували⁶.

Відтак після згаданих подій було посилено поліцейські нагляди на селі, заборонено збиратися великими гуртами на вечорницях, збільшено сільську нічну варту до 4-х чоловік на кожній ділянці. Як наслідок, культурно-просвітницька робота й у тому ж Литовежі майже припинилася. Проте за короткий час молодь знову відновила її масову діяльність⁷.

Коли ж 1932 р. товариство «Просвіта» усе ж таки було закрите, литовезькі хлопці та дівчата вирішили створити «Гурток сільської молоді».

Таким чином, можемо стверджувати, що «Просвіта» для волинян була тим великим дороговказом, який показував українському народові шлях у розбудові національного життя. Незважаючи на заборону, закриття просвітянських осередків, нищення національних здобутків, польській владі

⁵ Пучковський Л. Історія рідного села. Колос. 1993. 25 червня.

⁶ Боротьба трудящих Волині з визволення з під гніту панської Польщі... (1921–1939 рр.). Збірник документів і матеріалів. Київ, 1957. Ч. 1. С.102.

⁷ Пучковський Л. Стогін рідної землі. Колос. 1992. 25 грудня.

не вдалося остаточно запобігти ідейному відродженню цієї інституції через десятки років.

Список літератури

1. Боротьба трудящих Волині з визволення з під гніту панської Польщі (1921–1939 рр.). Збірник документів і матеріалів. Київ, 1957. Ч. 1. С.102.
2. Красзнавці Прибужжя: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://volodymyrmuseum.com/component/content/article/29-publications/regional-studies/122-krayeznavtsi-prybuzhzhya>
3. Леон Пучковський про «Просвіту» в селі Литовеж. «Роде наш красний...» : Волинь у долях краян і людських док. Луцьк, 1999. Т. 3. С. 546–539.
4. Пучковський Леон Калинович. Нарис історії села Литовеж. Нововолинськ: Мінотавр, 2005. 204 с.
5. Пучковський Л. Історія рідного села. Колос. 1993. 25 червня.
6. Пучковський Л. Стогін рідної землі. Колос. 1992. 25 грудня.

Лариса Анатоліївна Понедельник

доцент кафедри історії України та археології ВНУ імені Лесі Українки

тел. № 0506879970

email: poniedielnyk@ukr.net